

1000 szó Trianonról

„Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és a lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.”

(Karinthy Frigyes: Levél kisfiamnak – részlet)

Tanítványaimban – idestova húsz éve – próbálom a Kárpát-medencei szemléletet erősíteni, s ezzel tudatosítani bennük, hogy Nagy-Magyarország ugyan már nem létezik, de az anyanyelv, a történelem és a kultúra mind a mai napig ezer szállal köti össze ezeket a területeket. Ezért is tartottam fontosnak, hogy a trianoni tragédia centenáriuma kiadott tematikus kislexikonom bővített, diákoknak szóló változata is elkészüljön, amely a 101. évforduló napján jelent meg. Az így több mint kétszáz oldalassá vált Trianon-kislexikon mintegy ezer címszavával segít eligazodni az 1920-hoz vezető események és az annak hatására kialakult jelenségek útvesztőjében.

A szócikk-gyűjtemény nagyobb része – a téma jellegéből adódóan – történelmi fogalom, esemény, személynév és földrajzi név. A trianoni *országcsönkítés* előzményeihez kapcsolódó szócikkek közé tartozik az 1920-ban feldarabolt *történelmi Magyarország*, s annak különböző tájegységeit megidéző földrajzi nevek: *Felvidék, Szepesség, Erdély, Partium, Bácska, Bánát, Muravidék, Órvidék* stb. A dualizmus korában került sor – a korábbi kiváltságolt területek megszüntetésével – az egységes vármegyerendszer kialakítására, ebből az időszakból való a *hatvannégy vármegye* kifejezés. A Horvátország nélküli Magyar Királyság területén az 1880-as évekre hatvanhárom vármegye jött létre, de a köznyelvben sokszor hatvanegyediként hivatkoztak a hivatalosan vármegyei státust nem élvező adriai kikötővárosunkra, Fiumére. 1920 előtt a Tiszát gyakran említették „*legmagyarabb folyóként*”, mert teljes hosszában a történelmi Magyarország területén folyt. „*Áruló folyókként*” hivatkoztak viszont a Szepesség területén eredő Poprádra és Dunajecre, hiszen ők – mintegy elárulva Magyarországot – a Kárpát-medencéből észak felé kifolyva, a Visztula vízgyűjtőjéhez tartoznak. Szintén a dualizmus kori Magyarország terméke a *Lex Apponyi* nevű oktatási törvény, amely a nem állami iskolák számára is előírta a magyar nyelv tanítását, s a diákok nyelvismerettől tette függővé ezen iskolák állami támogatását. Az Osztrák-Magyar Monarchián belüli nemzetiségi kérdés kezelésével kapcsolatos alternatív javaslatokat is megismerhetjük, mint például *Aurel Popovici-féle terv* vagy a Jászi-féle *Dunai Egyesült Államok*.

Nagyon sok szakkifejezés, névanyag köthető magához a békekötéshez: *békekonferencia, határrendezési elvek, a Wilson-féle önrendelkezési elv, kisebbségvédelmi egyezmények*, vagy Teleki Pálnak a híres *vörös térképe*, amit az Apponyi-féle delegáció vitt magával 1920 januárjában, amikor a magyar kormány küldöttsége először vehetett részt a béketárgyaláson. A határ kijelöléséhez kapcsolódik például a *határmegállapító bizottság*, amelynek feladata a párizsi békekonferencián megrajzolt térképi határ térbeli kitűzése volt. S itt említhetők meg a különféle *határjelek* (pl. határkövek, határoszlopok), amelyek a terepen fizikailag is jelzik az államhatár létét.

A béke több mint száz éves utótörténetéhez kapcsolódóan rögtön feltehetünk egy kérdést: mikor fogalmazunk pontosabban, ha *szerződésnek* vagy *diktátumnak* minősítjük a trianoni békekötést? A szócikkek tisztázzák, hogy nemzetközi jogi értelemben szerződésnek kell

tekinteni, mert Magyarország, mint vesztes fél aláírta, az akkori törvényhozás pedig becikkelyezte a béke rendelkezéseit. Ugyanakkor, ha érzelmi alapon közelítünk a kérdéshez, a diktátum – vagy más kifejezéssel: *békeparancs* – megnevezés is teljesen jogos, hiszen az új határokat ránk kényszerítve, megkérdésünk nélkül döntöttek a Kárpát-medencében élő magyarság sorsáról. Több száz szócikk öleli fel Trianon utóéletét a Horthy-korszak irredenta, revizionista időszakától egészen napjainkig. Megtudhatjuk például, hogy kik voltak *Trianon árvái*. A kifejezés a 20-as évek elején keletkezett, s az ún. trianoni menekülteket értették alatta. Azt a mintegy 400-420 ezer magyart, akik az elcsatolt területekről az 1920-as évek közepéig, határok végleges terepi kijelöléséig otthonukat elhagyva a trianoni Magyarországra menekültek. Menekülésük után hosszú hónapokig *vagonlakókként* éltek Magyarországon, amíg az állam által kibocsátott *lakáskiutaló végzéssel* végre új otthonhoz jutottak. A határon túli magyarság közelmúltbeli történetéhez kapcsolódik a *nemes emberek* jelzős szerkezet, amellyel a székelyföldiek illették azokat az anyaországi magyarokat, akik nemmel szavaztak a 2004-ben az elszakított területen élők magyar állampolgárságával kapcsolatban.

A Trianon-emlékkultuszhoz kapcsolódó szavak közül a *Trianon-szimbólumok* és azok folyamatos változásához köthető kifejezések emelhetők ki. Száz év során eljutottunk a különféle irredenta (pl. *Ezeréves Magyarország, országzászló*) és megszemélyesített irredenta szimbólumokon (*Hungária, Hadúr, Magyar Fájdalom Szobra*) keresztül a mai modern Trianon-szimbolikáig, amelynek középpontjában a *nemzeti összetartozás* áll. A Trianon-legendáriumból is szemelget a lexikon. Megismerkedhetünk a „*hajózható folyókhoz*” (pl. Ipoly, Ronyva) fűződő történetekkel, valamint Somoskő és Somoskőújfalu 1924-es visszacsatolásához köthető *Krepuska-legendával*.

Trianon és a magyar irodalom kapcsolatát jelzik a lexikonban kiemelt költők, írók, akiket szülőföldjük az elcsatolt országrészekhez köt (pl. Kosztolányi Dezső, Kós Károly, Tamási Áron, Wass Albert, Kányádi Sándor), vagy ha nem onnan származtak, akkor is kiemelten foglalkoznak a Trianon-traumával (pl. Babits Mihály, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes vagy a kortársak közül Csoóri Sándor).

Trianon egyben *nyelvtörténeti korszakhatár* is, hiszen a béke által meghúzott határok a magyar nyelvközösség eddigi legnagyobb szétszakítottságához vezettek. A kisebbségek nyelvhasználatában napjainkban jól megfigyelhetők a kényszerű *kétnyelvűségből* következő *nyelvi különfejlődés* jelei. Nyelvészeti szempontból érdekesek a témához kapcsolódó egyes mozaikszavak (*TEVÉL, MÁÉRT*), illetve magyarázó kifejezések, (pl. *magyartalanítás, trianonizálás, detrianonizálás*).

Trianon ma is a mindennapjaink része, ezt bizonyítják a töretlen népszerűségnek örvendő különféle promóciós termékek, mint például a *Nagymagyarország-autósmatrica, Trianon-póló*, vagy a Covid-világjárvány során megjelent *Trianon-arcmaszk*.

A fentiekben készített rövid válogatás alapján próbáltam bizonyítani, hogy az iskolai közönségre szabott kötet ezer szócikkbe foglalva tanárnak és diáknak egyaránt fontos támpontot ad a témához kapcsolódó tanórák során, illetve tárgyilagos ismertetést nyújthat a trianoni döntés körülményeit, máig ható következményeit megérteni akaró érdeklődők számára is.

Irodalomjegyzék:

MOLNÁR Zsolt: *Trianon-kislexikon diákoknak*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2021.

KOSZTOLÁNYI Dezső (szerk.): *Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéért*. Budapest, 1921.